

найшвидше проникають у суспільство, найлегше поширюються і приживаються, насамперед, серед молоді. Звідси виникає небезпека засвоєння певних негативних елементів іншої культури. Інтенсифікація інтеграційно-культурних процесів зумовлена бурхливим розвитком електронних засобів масової інформації, функціонування яких важко піддається контролю й регулюванню. Оскільки саме західні країни виступають головним рушієм глобалізації, то й культура, яку вони несуть в Україну, відбиває головні цінності, правила та стандарти, притаманні західному суспільству – суспільству масового споживання. Це призводить до того, що процеси глобалізації досить часто проявляються в культурній сфері України в антираціоналізмі, в тенденції до стандартизації способу існування людини, її матеріальних потреб та духовних пріоритетів, у поширенні “масової культури”, яка продукує певні стандарти життя, пригнічуючи творчий потенціал самобутньої української культури та позбавляючи її унікальності.

Висновки

Історично формування української спільноти відбувалося під перехресним впливом західної та східної цивілізацій, що виявляється у структурі матеріальної й духовної культури України. Головні центри впливу розташовуються на географічній периферії. З цим пов'язана і головна політична проблема – збереження та консолідація цілісності країни в умовах її політичного та соціокультурного розмаїття. Під час розробки та запровадження заходів, спрямованих на оптимізацію процесу соціокультурних і політичних трансформацій в Україні необхідно враховувати розбіжності у поглядах представників різних етнічних груп, соціальних верств та мешканців різних регіонів. Основні напрямки сучасного цивілізаційного вибору України, яка є поліцентричною державою, де відбувається перехрестя векторів Захід – Схід, полягають у: 1) інтеграції України в

європейські та євроатлантичні структури; 2) тісних культурних і економічних зв'язках з Росією; 3) поглибленні співробітництва з державами Центральної та Східної Європи.

Список літератури

1. Павленко Ю. В. Передісторія давніх русів у світовому контексті / Укр. акад. наук національного прогресу, Інститут гуманітарних досліджень. – К.: Фенікс, 1994. – 412 с.
2. Кононенко П. Свою Україну любіть. – К.: Твім інтер, 1996. – 224 с.
3. Ясперс К. Смысл и назначение истории. Пер. с нем. 2-е изд. – М.: Республика, 1994. – 527 с.
4. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії. Том 1. / Пер з англ. В. Шовкуна. – К.: Основи, 1995. – 614 с.
5. Павленко Ю. В. Україна в системі глобальної цивілізації // Практична філософія. – 2001. – № 2. – С. 224-236.
6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон: пер с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: АСТ, 2005. – 603 с.
7. Україна в процесах міжнародної інтеграції / За ред. В. Р. Сіденка. – Х.: Вид-во “Форт”, 2003. – 280 с.
8. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. – М.: Книга, 1991. – 574 с.
9. Бердяев Н. А. Судьба России. – М.: ООО “Издательство АСТ”, 2004. – 333 с.
10. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / НАН України, Інститут української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського та ін. – Т. 9, кн. 2: 1654-1657 роки. – К.: Наукова думка, 1997. – С. 871-1630.
11. Костомаров Н. И. Две русские народности / Бюро пропаганды худ. лит. Союза писателей Украины. – К.: Х.: Майдан, 1991. – 72 с.
12. Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії / Я. Пеленський (ред.); НАН України, ін-т Східноєвропейських досліджень. – К.: Філадельфія. – Т. 6. Кн. 1: Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму: Твори. – 1995. – 471 с.
13. Україна: проблеми самоорганізації: [В 2 т.] / В. Г. Кремень, Д. В. Табачник, В. М. Ткаченко. – К.: Промінь, 2003. – Т. 2: Десятиріччя суспільної трансформації. – К., 2003. – 464 с.
14. Гальчинський А. С. Час національного пробудження. Публіцистичне есе. – К.: НІСД, 2004. – 152 с.
15. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.: Керівник авт. колективу і наук. редактор О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.

Л. А. Ороховская

ВЛИЯНИЕ ВЕКТОРОВ РАЗВИТИЯ “ВОСТОК – ЗАПАД” НА УКРАИНУ

На основании анализа особенностей развития Украины, которая находится на пересечении векторов развития “Восток – Запад”, в статье исследуются влияние глобализации на ее социокультурное развитие.

L. Orochovska

INFLUENCING OF DEVELOPMENT VECTORS “EAST – WEST” ON UKRAINE

In this article researching influence of globalization on social and cultural development of Ukraine, on the grounds of analysis development particularity of Ukraine which is be on crossing development vectors “East – West”.

УДК 141 32 В. Винниченко

Ю. І. Суздальєва, аспірантка

П'ЄСА В. ВИННИЧЕНКА «ПРОРОК» ЯК ПРИКЛАД ФІЛОСОФСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ВІРИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Статтю присвячено аналізу моделей сакральної та техногенної віри у п'єсі В. Винниченка «Пророк». Автор підкреслює руйнівний характер абсолютизації ідеї у процесі її реалізації та втілення у реальне життя як окремої особистості, так і суспільства загалом.

Вступ

У 30-ті роки ХХ століття К. Ріхтер назвав Землю «людським домом». Пошуки шляхів побудови щасливого співіснування усіх мешканців цього дому

хвилювали наукову та культурницьку спільноту ще раніше. Довгий час розвиток науково-технічної галузі за будь-яку ціну вважався виключно суспільним благом. Засліплене вірою у свою могутність людст-

во не бажало дослухатись до поодиноких попереджень. Хоча приблизно десять століть тому відомий мислитель Ібн Сіна (Авіцена) говорив про згубність господарської діяльності, пов'язаної із суспільним розвитком для природи та самого людства. У 1989 році фінський учений Г.Х. фон Рант ментальною основою морального виправдання сучасників перед нащадками за деструктивний шлях розвитку цивілізації проголосив свою концепцію кризи цінностей, адже не секрет, що ідеалами добробуту для людини нашого часу став розвиток науково-технічних досягнень, матеріальних благ, а не якість духовного життя та гармонійність взаємин людства з середовищем, або ж, користуючись термінологією К.М. Маср-Абіха, людини із «спільносвітом». Не забувати про зворотній бік медалі, тобто про невід'ємні негативні наслідки безмежного захоплення процесом технологізації суспільного життя, закликали у своїх роботах також Н.Бор, В.Гейзенберг, А.Сахаров, А.Печчеї, А.Ейнштейн та ін. Моделюючи, навіть уявно, своє майбутнє, людина повинна усвідомлювати свою відповідальність перед ним. На етапі становлення нового світосприйняття особлива роль відводиться розумінню суперечливості наслідків інформаційно-технологічної революції, аналізові її проблем та парадоксів.

Надзвичайно знаковою у даному контексті видається творчість письменника, філософа та державотворця кінця ХІХ – початку ХХ століття Володимира Винниченка, ім'я якого зовсім нещодавно повернулося до свідомості широкого загалу після тривалого замовчування та штучно створеного забуття. Специфіка творчого методу письменника, гострота та різюча незвичність, що характеризувала коло окреслених ним проблем, непохитність поглядів щодо політичних питань, небажання миритись із пануючим порядком речей призвели до фактичного вилучення його імені із культурного обігу на Україні. Саме з цієї причини на сучасному етапі дослідження його художнього філософського доробку опираються на попередні критичні розвідки, що за хронологічним чинником умовно можна розділити принаймні на три групи: винниченкознавство до 20-х років ХХ століття, історико-критичні розвідки української еміграції та новітня хвиля, початок якої знаменують 90-ті роки ХХ століття.

Аналіз досліджень та публікацій

Одним з перших дослідників творчості письменника вважається П.Христюк. Саме він звернув увагу на те, що, оскільки постать В.Винниченка надзвичайно різнобічна (політик, письменник, художник), у дослідників літературно-критичну розвідку політичною публіцистикою»[1, с. 50]. Дійсно, дуже важко виокремити одну з граней цього непересічного таланту, тому цілком логічно погодитись із думкою І.Лакизи, висловленою ним у критичній статті про роман В.Винниченка «Сонячна машина»: «Винниченка-художника і Винниченка-політика зумовили одні соціально-історичні чинники, і той, і той росли на одному ґрунті, світогляд їхній однаковий; різниця є тільки поміж окремими етапами Винниченкового світогляду та те, на якому з цих етапів Винниченко-

художник виступає яскравіше від Винниченка-політика, або навпаки»[1, с. 51].

Серед найавторитетніших дослідників творчості письменника цього періоду також слід назвати Є.Чикаленка, С.Єфремова, І.Личка, І.Франка, Лесю Українку, О.Гермайзе, М.Данька, І.Кончіца, С.Полуяна, М.Вороного, М.Коцюбинського, М.Горького, М.Срібляньського, І.Свенціцького, Ю.Смолича.

Визначальною особливістю досліджень першого періоду є їх переважно літературно-критична спрямованість, а також те, що вони містили надзвичайно суперечливі, діаметрально протилежні, або інколи навіть взаємовиключаючі оцінки літературної творчості В.Винниченка.

Дослідження української еміграції репрезентовані насамперед іменами Онишкевич Лариси Марії Любові Залеської, діючої голови Винниченківської комісії УВАН та голови НТШ в Америці, Г.Костюка, М.Реваковича, Д.Струка та інших. Окремої згадки заслуговує праця Романа Маланчука (підписаний як Вадим Стельмашенко) «Володимир Винниченко: Анотована бібліографія», у якій подано всі доступні на той час видання творів В.Винниченка або дослідження про них до 1985 року. Пізніше Винниченківська комісія здійснила доповнення вказаної праці бібліографічними інформаціями до кінця 2002 року. Авторами доповненого бібліографічного довідника виступили Л.Мороз, Л.Онишкевич, А.Даниленко.

Разом зі зникненням цензурних заборон на Україні Винниченком зацікавились літературознавці. У 1987 році у журналі «Київ» вийшла стаття П.Федченка, що стала першою в УРСР від 20-х років публікацією про Винниченка. Згодом до новітньої Винниченкіади включилися І.Дзюба, М.Жулинський, Т.Гундорова, М.Слабошпицький, В.Шевчук, Л.Мороз.

Останні десятиліття позначені великим розмаїттям літератури, присвяченої письменнику. Творчий доробок В.Винниченка зацікавив І.Дзверіна, М.Базелюка, С.Гальченка, В.Бурбелу, Ю.Барабаша, В.Панченка, Г.Сиваченко, Н.Паскевич, І.Дзюбу, О.Пасічника, О.Гриценка, М.Зерова, Л.Дем'янівську, Леся Танюка, В.Гуменюка, В.Хархун та інших. Проте узагальнюючих праць зовсім небагато. Серед таких слід назвати дослідження В.Солдатенка та С.Кульчицького «В.Винниченко», що, за словами авторів є першим політичним портретом одного з фундаторів УНР; «Сто рівноцінних правд»: парадокси драматургії В.Винниченка» Л.Мороз, перший найповніший аналіз драматургічної спадщини митця; збірник статей «Володимир Винниченко: у пошуках естетичної, особистої і суспільної гармонії», видана 2005 року у Нью-Йорці.

На жаль, ще й досі постать В.Винниченка не посіла постійного місця в українській історико-філософській науці. Найбільш концептуальною причиною цієї ситуації професор Г.Аляев називає, зокрема, «нетеоретичність» філософського світогляду письменника, і, як головний чинник, малодоступність визначальних з філософської точки зору текстів, машинописи яких здепоновані у Колумбійському університеті у складі архіву письменника (маємо на увазі філософські трактати «Щастя. Листи до юнака» і «Конкордизм – система побудови щастя»).

У підручнику В.Горського подано невеликий, але досить змістовний аналіз досі ненадрукованого «Конкордизму», у якому філософські пошуки Винниченка тлумачаться як обґрунтування шляхів до щасливого, гармонійного життя людини. Щастя, за Винниченком, – це те, що дає постійну радість життя, стає можливим воно лише у тому випадку, коли людині вдається досягти узгодження й рівноваги між різноманітними цінностями – багатством, славою, коханням, розумом тощо. Головною перешкодою на цьому шляху є соціально-економічна нерівність, якої пропонується позбутися утвердженням колективістської моралі конкордизму. Мораль конкордизму замість культу ієрархії й нерівності утверджує рівність людини з усіма живими істотами на Землі. Відкидаючи ворожнечу і ненависть, вимагає погодження своїх вчинків і потягів з навколишнім світом. За основу моральної поведінки визнається свобода вибору особистості, а не насильство і страх.

Не може не вражати той факт, що іще на початку минулого століття український мислитель чітко і надзвичайно сучасно зумів окреслити проблеми модерної людини, по-художньому тонко простежити основні етапи філософської рефлексії її пошуків шляху до гармонійності як основи щасливого життя суспільства і окремої особистості у цьому суспільстві, декларуючи морально-етичний принцип «чесності з собою» основоположним у процесі досягнення такої гармонії. Саме цей принцип, за В.Винниченком, подібно до християнської сповіді, має допомогти людині у спробі очиститись духовно, зрозуміти свої справжні почуття та прагнення, і, відповідно до них, знайти своє місце у житті та суспільстві, зробити власний вибір. На думку Л.Голомб: «Поняття «волі до гармонії» як прикмета художньої свідомості Винниченка певним чином співвідноситься з категоріями морально-етичного та суспільно-філософського плану, з допомогою яких він прагне дослідити внутрішні конфлікти людини та її зусилля в досягненні душевної рівноваги» [2, с. 28]. Інша дослідниця творчості Володимира Винниченка Н.Шумило зазначає, що: «саме з Винниченківської концепції особистості впливає поява політично-філософської програми перетворення людського суспільства в гармонійну систему планомірного людського щастя...» [3, с. 53]. Теза про необхідність гармонізації ціннісної сфери людини із оточуючою дійсністю, або ж, іншими словами, із реально наявними засобами для досягнення поставленої мети, уявного ідеалу як необхідної умови досягнення щастя, видається вражаюче синонімічною до ствердження І.Канта про вищість практичного розуму над теоретичним на тій підставі, що чистий практичний розум (або ж, як він ще називає його, моральна свідомість) ставить перед людиною певні цілі, формує мотиви його поведінки, а теоретичний розум, у свою чергу, виконує функцію забезпечення людини адекватними засобами, шляхом розгортання перед нею можливої картини умов та обставин реальних вчинків. З цього впливає, що теоретичний розум обмежується лише регулятивною функцією, а практичний розум у сфері моральних відносин може виконувати функцію конститутивну.

Близькими видаються також концепції людини в І.Канта та В.Винниченка. Так, у Канта людина ніколи

не задовольняється тим, що має, вона постійно намагається визволитися з-під влади обставин і вирішувати свою долю власноруч. А «співставлення образу бажаного світу з образом світу дійсного і становить оцінку, оскільки проводиться оцінювання дійсності, а оцінка супроводжується почуттям задоволення або ж незадоволення» [4, с. 19]. В унісон звучать міркування українського письменника про необхідність постійного процесу самогармонізації: «Внутрішнє психічне існування людини є постійний, ніколи неустанный процес приведення себе до задоволення собою. Задоволення собою є необхідна умова можливості існування людини» [2, с. 26].

Постійному пошуку гармонії між різними вимірами духовного та матеріального буття людини присвячена, зокрема, драматургічна спадщина письменника. Особливої актуальності, зважаючи на суперечливі умови становлення сучасного техногенного суспільства, набуває реставрована та видрукована завдяки ініціативі згаданої вище Комісії для охорони й вивчення спадщини В.Винниченка, п'єси «Пророк», що є своєрідним вербальним експериментом, психолого-філософським дослідженням моделей віри у сучасному суспільстві, яким автор намагається «випробувати» людську свідомість на здатність сприйняття ідеалів віри та любові на тлі науково-технічного прогресу.

Відповідно до зазначеного, метою даної статті автор вбачає розкриття сутності різних моделей віри та аналіз суперечностей між ними як необхідної умови успішного становлення сучасного техногенного суспільства.

Розділ I. Сутність сакральної та техногенної моделей віри у п'єсі Володимира Винниченка «Пророк». Загальновідомо, що поняття віри розглядається у вітчизняній та зарубіжній філософських традиціях неоднозначно. Існує чимало визначень та моделей, що трактують віру відповідно до основоположних принципів та переконань своїх авторів, проте, всі вони сходяться на тому, що саме віра виходить з-поміж інших сутнісних характеристик людини на перше місце у критичних ситуаціях, пов'язаних з утратою моральної орієнтації, зумовленої руйнацією суспільних та особистісних ідеалів на межі епох. У таких випадках саме віра стає тією рушійною силою, що «виявляє і реалізує приховану у людині здатність зробити те, що часто здається неможливим» [5, с. 134].

У п'єсі «Пророк» Володимир Винниченко досліджує декілька моделей та варіацій поняття віри – тут і приклад сліпої, релігійної віри, що поступово перетворюється на вороже-фанатичну, і віра людини у силу власної любові, і меркантильна, приземлена віра виключно у силу матеріальних благ. Але основним моментом, на якому побудований сюжет твору, навколо якого відбувається головна динаміка як зовнішньої, так і внутрішньої дії, є протистояння двох основних моделей: віри сакральної та віри техногенної.

Модель сакральної віри втілюється у образі пророка Амара, історію про походження якого автор вкладає в уста хазяїна готелю на початку п'єси: «Існує легенда, що в Гімалаях спокон віків живе семеро мудреців. Коли якийсь із них помирає, то його місце заступає наготовлений кандидат. Ці мудреці

немов би володіють тайною величезної, нелюдської сили, що може навіть планету нашу перевернути. Немов би ця тайна зберігається ними ще з часів Атлантиди, тисяч тридцять – п'ятдесят років. Але мудреці цієї тайни досі нікому не викривали і ждали приходу на землю Месії. От цей пророк Амар і є ніби той Месія, й вони йому передали тайну «великого знання» [6, с. 12]. Важливим моментом для розуміння авторського задуму є таке уточнення: «Він ніби до тридцяти років жив у Гімалаях під доглядом мудреців і в науці в них і що він ніякого реального життя не бачив. Але ці мудреці немовби мають усі досягнення сучасної науки й техніки, й через те Амара нічим здивувати не можна.» [6, с. 14]. Отже, на нашу думку, таке, ніби-то побіжне, зауваження виявляє насправді уже з перших рядків позицію автора, яка полягає у підкресленні гармонійного поєднання природного, духовного розвитку людини із розвитком науково-технічним. Користуючись усіма новітніми благами цивілізації, і, у той же час, пильно дбаючи про пізнання і покращення своєї внутрішньої сутності, мудрець вдалось не лише досягти повної гармонії між внутрішнім та зовнішнім світом, а й акумулювати надзвичайно потужну енергію, що ґрунтувалась на любові до всього оточуючого, визнанні ідеалів краси, добра, рівності і братерства усіх людей, незалежно від расової та релігійної приналежності. Саме у цьому полягає сутність трансцендентної віри пророка. Сила його віри базується на вірі у силу його любові, у непохитній вірі в свої сили, яку живить постійний спокій, «він ніколи ні на кого не гнівається. Ніхто ні разу не бачив у нього прояву гніву. Ні в яких випадках» [6, с. 14] – говорять про нього. Про що інше, як не про цілковиту внутрішню узгодженість, гармонію розуму, почуттів та вчинків може свідчити подібна характеристика?

Інша модель віри – віри техногенної, непохитної віри виключно у всемогутню роль науково-технічного прогресу, репрезентована у п'єсі образом Річарда Райта. Вичерпна характеристика цього персонажа міститься в монолозі його нареченої Кет: «Ах, правда: ви все знаєте, і вас нічим здивувати не можна. І ні розсердити, й не обдурити. Чистий пророк. Ви, Річарде, знаєте, безумно бездоганний. Навіть фізично. Ви не занадто чорнявий і не занадто білявий. Не занадто високий і не занадто низький. Риси лиця математично правильні. Ви – бездоганний директор, геніальний управитель, знаменитий інженер, славетний винахідник, заступник Едісона на землі й найкоректніший, найпоштивіший жених на всьому світі.» [6, с. 16]. Не випадково, на перший погляд, доволі іронічний опис містить порівняння Річарда з пророком. Він має повне право називатися так, адже він проповідує свою віру – у силу наукового знання, технічного прогресу. Його віра, подібно до віри Амара, ґрунтується на переконанні у правильності сили, що є основою його світогляду. Пізніше, на засіданні державної комісії пан Райт протиставить наукове знання чудесам сакральної віри: «Чудеса?.. Але, мої панове, чи не смішні ж і не наївні чудеса цих пророків у порівнянні з чудесами нашої науки? Зцілення хворих? Та наша наука щодня сотнями робить це без ніякого ґвалту... Чи може хоч десяту долю цього зробити якийсь пророк? А

чи може Амар на сотні тисяч кілометрів говорити до людей? Чи може з одного кінця землі перелетіти на другий за тиждень? Та пророкам і не снилось робити ті чудеса, що робить наука» [6, с. 41], і далі: «Щодо таємної сили, то її, розуміється, заперечувати не можна. Вона в нього є. Але, мої панове, чи конче ж треба бути пророком, післанцем Бога чи Богом, щоб мати таку силу? Кожний з нас, з'явившись серед дикунів з електричним ліхтариком, стане для них богом, володарем таємної, їм невідомої сили. Та чого більше: коли б п'ятдесят літ тому з'явився серед нас чоловік, що знав би одну тайну радіо, ми б уважали його за бога. Так, Амар має секрет якоїсь нам ще невідомої енергії. Можливо, що секрет цей, справді, зберігся з часів Атлантиди. Та й усе» [6, с. 42]. Таким чином, віра у силу наукового знання є тим Богом, котрому поклоняється Річард Райт. Його парадокс полягає у тому, що заперечуючи силу ідеалістичної переконаності у вищість трансцендентних ідеалів, він, не помічаючи того, творить свою віру, яка різниться від Амарової лишень наявністю об'єктивних матеріальних доказів, але за суттю є тією ж абсолютизацією обраної за ідеал ідиноможливе джерело буття ідеї.

Розділ II. Абсолютизація як нищівний чинник втілення ідеї. Моделі сакральної та техногенної віри могли б, найпевніше, за інших обставин співіснувати в одному суспільстві, але і пророк Амар, і «пророк» від науки Річард Райт зображені автором на етапі крайньої абсолютизації ідеї власної віри. Перебуваючи у стані надзвичайної екзальтації, вони здатні відчувати лише гіпертрофовану відповідальність перед абсолютним ідеалом, втрачаючи при цьому можливість адекватно сприймати свої вчинки по відношенню до навколишньої реальності. Таким чином, автор експериментальним шляхом демонструє небезпеку возвеличення до стану абсолюту будь-якої, навіть найшляхетнішої ідеї, адже, перефразовуючи І.Канта, жодна віра не може бути самоціллю. Коли людина, захоплюючись втіленням омріяного ідеалу, забуває, що на іншому боці її вчинку знаходиться інша людина із власними уявленнями про ідеал, вона стає на шлях руйнації, що поволі приводить її до самознищення. В.Винниченко вкотре нагадує про загрозову небезпеку «влади нових божків, не менш деспотичних і жорстоких, ніж ті божки «з одбитими носами», що уособлювали догми старої моралі» [2, с. 30].

Абсолютизація ідеї техногенної віри приводить Річарда Райта до втрати елементарного людського співчуття. Підбурюваний ревностями, він намагається будь-що розвінчати божественний ореол Амара. Науковець пропонує дикий спосіб перевірити надзвичайну силу пророка – посадити його на електричний стілець власної конструкції, мовляв: «коли він – не людина, то його сила буде дужча за енергію електрики. Коли людина, то він відмовиться і не сяде в фотель» [6, с. 31]. Та Амар ще сильний у своїй вірі, тому він витримує влаштовану перевірку. Здавалося б, після такого випробування, ніщо не може загрожувати вірі пророка. Проте, виявляється, що жодне випробування зовнішніми факторами нічого не варте у порівнянні із випробуванням сили людської душі самою себе. Втративши живий зв'язок із тими, для кого

він ніс свою любов, опинившись серед розкошів та штучно створеного комфорту, він втрачає найголовніше – комфорт душевний. “Гине віра наша, чуєш?! Ми сохнемо, ми мертвіємо, ми гниємо круг тебе, вчителю! Невже ти не чуєш духу нашого гноїння?! Невже не бачиш гною на душах наших?! Чого ж ти сумний ходиш у славі своїй?”[6, с. 59] – говорить один із учнів Амара про віддаленість колись народної віри від народу, спотворену картину дійсності, що штучно створює оточення навколо свого пророка, маючи на меті задоволення власної користі: “Ти не бачиш життя. Ти бачиш тепер тільки машини, ти говориш слово Боже до машин, ти навчаєш рури, скло, папери. Живого тіла народу ти вже не знаєш... О, дайте мені сказати, дайте! – І він тебе вже не знає. Ти сам став машиною, сам, о вчителю наш прекрасний! Любов твою засушили й продають у пакетах по канцеляріях наших, по відділах, телефонами, телеграфами, екранами, грамофонами...”[6, с. 59].

Впустивши у серце грішне кохання до жінки, ревності та бажання, пророк порушує найголовнішу передумову непохитності своєї віри – втрачає гармонію, а зрозумівши це, – і віру. Він лякається свого несподіваного перетворення на грішну людину, намагається вимолити прощення, але складність і парадоксальність ситуації полягає у тому, що для повернення віри йому необхідно простити самого себе, але таке прощення виявляється неможливим, оскільки для цього кроку Амару не вистачає сили віри, сили чистої любові, що раніше живила його душу.

Фінальним акордом страшної влади абсолютних ідей звучить остання дія п'єси. Прагнучи утвердити абсолютний пріоритет віри у науково-технічний прогрес, пан Райт «робить великодушний крок», запропонувавши залучити технічний винахід для укріплення віри народу в сакральні ідеали, проповідувані Амаром. Але для цього пророку необхідно покласти на жертвник власне життя. “...Для всіх людей, для всіх народів ти помреш як післанець Бога, як нелюдина. Навіть не помреш для них, а відійдеш на небо, до Бога. Ти вознесешся живим на небо. От так, як ти оце стоїш. Ти от з тої тераси полетиш у небо на очах у тисяч людей. В небі вибухне грім, тебе обкутає облако, і ти зникнеш. Хочеш? Але, знай, не Бог тебе підніме в небо, а наша машина. Райт винайшов літальний апарат. Цей апарат він приробить тобі під хітон. Ніхто про нього не знатиме. Цей апарат підніме тебе в небо. А другий апарат, що буде на тобі, зробить грім і рознесе твоє тіло на дрібні шматочки. Так ти вознесешся на небо”[6, с. 74] – саме таким шляхом пропонується Амару востаннє продемонструвати відданість своїй ідеї, своїй моделі віри. Та він не лякає пророка. Втрата фізичного існування не така страшна у порівнянні з втратою омріяного ідеалу, мети свого життя. “Моє життя? А для чого ж воно мені дано було, як не для їхньої віри та щастя їхнього?! На що ж воно мені тепер, коли віднято в мене призначення моє?!” [6, с. 74] – аргументує свою згоду Амар. Діаметральна протилежність отриманих від пропагування своєї віри результатів від тих, якими вони поставали в ув'язненні пророка, руйнує повністю його світогляд. Він не вміє жити, як смертна, грішна людина, не маючи у душі тієї гармонії, що давала йому надзвичайну силу і

впевненість. Несподіваним різким вироком звучать для пророка слова: “ Не Бог ти і навіть не післанець Бога, а бідна, засліплена собою людина, що робить велике зло людям. Л ю д и н а ти, Амаре!”[6, с. 57]. Самозасліплення, самообман заступають у душі Амара місце віри. Фізичним проявом людського кохання він руйнує не лише свій світ, але й зраджує віру Кет: “Твій обман у тому, що ти – л ю д и н а. І цим ти вбив у мені Бога. Чуєш? Того самого, що сам віродив.”[6, с. 73]. А зрада віри для Амара означає перш за все зраду самого себе, себе того, якого він сам та оточуючі ототожнювали із абсолютним ідеалом сповідуваної віри. Отже, абсолютизація моделі сакральної віри також, за висновком автора, не здатна принести нічого, крім руйнації та самознищення себе заради примарного ідеалу.

Висновки

Підсумовуючи, погоджуємось із думкою одного з дослідників творчого доробку В.Винниченка Д.Гусара Струка, що “найбільший гріх – це зрада самого себе через самообман”[7, с. 25], вважаючи абсолютизацію чистої ідеї різновидом самообману, що провокує катастрофічні наслідки. Навіть епізодично проведений аналіз творчості В.Винниченка дає нам право стверджувати, що іще на початку ХХ століття український письменник та політик зумів передбачити не лише беззаперечні позитивні зрушення, що ними позначений науковий прогрес, а й величезну небезпеку, пов'язану зі сліпим, бездумним та одностороннім впровадженням технічних винаходів у життя суспільства. Будь-яка ідея, навіть покликана глибоко за суттю сприяти оптимізації та поліпшенню життєвих процесів людської спільноти, при возвеличенні її до самоцілі здатна перетворитися на фанатичний культ, що потребує у якості жертви саме життя людини. Обидві представлені на розгляд моделі віри мають приклади практичного впровадження як в історії, так і у сьогоденні. Наслідки абсолютизації обох вражають жорстокістю та безглуздістю, ставлять під сумнів існування не лише окремої особистості, а й цілого суспільства загалом. Не враховуючи специфіку історичного та національного генезису тієї чи іншої країни або регіону неможливо створити сприятливі умови для його успішного розвитку, керуючись загальними, уніфікуючими принципами. Навіть сакральна віра пророка Амара, що має багато спільного із християнською мораллю, призводить не до бажаних братерства, рівності, любові та свободи особистості, а до поглиблення ворожнечі, деградації економічних та духовних процесів: “Ти сам не знаєш, що ти робиш. Ти не знаєш, що, виявляючи любов до одних, ти цією самою любовію неминуче, необхідно виявляєш ворожнечу до других. Подаючи надію одним, ти вганяєш цією надією в одчай і страх других. Захищаючи одних, ти нападаєш на других. Маленький приклад. Ти колись зцілив осліплого бандита. Тепер цей бандит грабує, вбиває і тероризує людинність цілого штату. І так у всьому. Даючи одним, ти цим самим неодмінно відбираєш у других. Бо ти не знаєш нашого життя, ти не вмієш розрізнити наше зло від нашого добра. Ти не знаєш, що в нас що для одних добро, то воно для других є зло. А через те, що ти сьогодні даєш

одним, а завтра другим, ти викликаєш у всіх тільки непевність, заколот і хаос усього життя. Ти зійди з свого трону й подивися, що діється в країні, де ти вчиш любови. Все в гарячці, все в замішанні. На всіх базарах іде хворобливий торг твоїм іменем, твоїм благословенням, Амаре. В одну хвилину творяться багатства одиниць і руйнується майно багатства бідним!) А наслідком цього злидні, самогубства, злочинства, зневір'я, розпуста. Нижчі кляси загубили громадську дисципліну, повагу до закону, охоту до праці, а вищі – певність, справедливість і милосердя. Скрізь панує ворожнеча і зло.”[6, с. 56].

Наслідки абсолютизації техногенної моделі віри можна ілюструвати не лише образом інженера та винахідника Річарда Райта, а й, виходячи за рамки твору, сучасною ситуацією у світовій спільноті. Забуваючи про основний закон – закон гармонії, розумного балансування дій людини стосовно втручання в природні процеси, ми отримуємо могутню протидію – екологічні та техногенні катастрофи, повені, цунамі, забруднене довкілля, генетично модифіковані продукти тощо. «Ми ростем розумом і не ростем душею» – ці слова одного із персонажів п'єси «Дисгармонія» якнайвлучніше характеризують сучасний етап розвитку суспільства. І єдиним шляхом до подолання кризових явищ, повернення людині людської подоби, за Володимиром Винниченком, є гармонізація процесів інтелектуального та морального розвитку людської особистості. Коли людина із

мети перетворюється на засіб для впровадження, втілення певної ідеї, втрачається світова рівновага, порушується гармонія і виникає гранична ступінь абсолютизації, від якої застерігав своєю творчістю ще на початку ХХ століття В.Винниченко.

Список літератури

1. *Кульчицький С.В.* Володимир Винниченко / С.В.Кульчицький, В.Ф.Солдатенко.- К.:Видавничий дім «Альтернативи», 2005.
2. *Голомб Л.* «Воля до гармонії» в художньому світовідчутті Володимира Винниченка // Володимир Винниченко: у пошуках естетичної, особистої і суспільної гармонії [Текст]: збірник статей / УВАН у США, Комісія дослідження життя і творчості Володимира Винниченка . – Нью-Йорк: Б.в, 2005. – С. 26 – 34.
3. *Шумило Н.* Винниченківська ідея «чесності з собою» в художній рецепції сучасників // Володимир Винниченко: у пошуках естетичної, особистої і суспільної гармонії [Текст]: збірник статей / УВАН у США, Комісія дослідження життя і творчості Володимира Винниченка . – Нью-Йорк: Б.в, 2005. – С. 51-58.
4. *Естетика Иммануила Канта и современность:* Сборник статей по материалам V Кантовских чтений. Калининград – Светлогорск, 1990 год. – М.: Знание, 1991 – 64с. (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Эстетика»; № 11).
5. *Философский словарь.* – К.: А.С.К., 2006. – 1056с.
6. *Володимир Винниченко.* Пророк та невидані оповідання. – Українська Вільна Академія Наук у США, Комісія для вивчення й охорони спадщини В.Винниченка. – Нью-Йорк, 1960. – С.7-79.
7. *Струк Д.Г.* Що таке «гріх»? // Володимир Винниченко: у пошуках естетичної, особистої і суспільної гармонії [Текст]: збірник статей / УВАН у США, Комісія дослідження життя і творчості Володимира Винниченка . – Нью-Йорк: Б.в, 2005. – С. 17 – 25.

Ю.И.Суздалева

ПЬЕСА ВЛАДИМИРА ВИННИЧЕНКО «ПРОРОК» КАК ПРИМЕР ФИЛОСОФСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ МОДЕЛЕЙ ВЕРЫ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Статья посвящена анализу моделей сакральной и техногенной веры в пьесе Владимира Винниченко «Пророк». Автор подчеркивает разрушительный характер абсолютизации идеи в процессе её реализации и осуществления в реальной жизни как отдельной личности, так и общества в целом.

Y. Suzdaleva

THE PLAY «PROPHET» BY VOLODYMYR VYNNYCHENKO AS AN EXAMPLE OF THE FAITH MODELS PHILOSOPHICAL INVESTIGATION IN THE MODERN SOCIETY

The article is devoted to the analysis of the sacral and technological faith models in the play «Prophet» by Volodymyr Vynnychenko. The author underlines destructive character of the absolutization of any idea in its realization and personification into the real life both separate individuality and the whole society.